

Kramářské písně v brněnských historických fondech

Mezioborový projekt o kramářské písni získal podporu Ministerstva kultury v rámci *Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity (2016–2022)* na léta 2018–2022 (NAKI II, identifikační kód projektu DG18P02OVV021). Probíhá ve spolupráci čtyř institucí: Masarykova univerzita Brno (MU), Moravská zemská knihovna Brno (MZK), Moravské zemské muzeum Brno (MZM) a Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. (EÚ AV). Byla zvolena forma spolupráce typu D: společný projekt řešitele (příjemce) a spoluřešitelů, dalších účastníků. Řešitelem je filolog a bohemista Pavel Kosek (MU), spoluřešiteli Jiří Dufka (MZK), Jana Poláková (MZM) a Věra Frolcová (EÚ AV); tříčlenný tým EÚ AV tvoří dále etnoložka Markéta Holubová a muzikolog Tomáš Slavický.

Předmětem projektu je kramářská píseň jako fenomén evropského kulturního dědictví, který se v českém prostředí vyskytuje ve výjimečném množství. Cílem projektu je vytvoření výsledků přispívajících k uchování, odborné evidenci, interpretaci, prezentaci a zpřístupnění kramářských písní dochovaných ve sbírkách brněnských institucí. Program projektu směřuje k doposud neznámým fondům kramářských písní soustředěným mimo centrum hlavního města. Globální cíle projektů NAKI (národní identita a kulturní dědictví) naplní tvůrci projektu zkoumáním přínosu kramářských písní pro český jazyk, literaturu, zpěv, kulturní dědictví spoluvytvářející regionální území s jedinečnými historickými hodnotami, kulturní povědomí a vzdělávání. V brněnských fondech je kramářská píseň doložena ve dvou dimenzích: 1. jako historický tisk, 2. jako rukopisný dokument

zpěvní tradice a kulturní paměti. Jedná se o tisky, jimiž disponují Moravská zemská knihovna v Brně, brněnské pracoviště Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i., a Etnografický ústav Moravského zemského muzea. Jde o cca 17 000 kramářských písní z období 17.–19. století. Specifickou součástí jsou jedinečné sbírky rukopisných notovaných pramenů kramářských písní, zaznamenávající kramářský zpěv podle ústní tradice první poloviny 20. století. Jsou uloženy v dokumentačních fondech brněnského pracoviště EÚ AV.

Zapojení badatelů různých specializací (jazykověda, literární věda, muzikologie, etnologie, knihověda) umožňuje realizovat základní a aplikovaný výzkum kramářské písně komplexně, s ohledem na jejich historickou, textovou, kontextovou, hudební, vizuální a mediální stránku. To odpovídá současnému pojetí a perspektivě středoevropského historického fenoménu kramářské písně, která je definována jako kulturněhistorické médium sociální funkce a specifická forma masové kulturní komunikace světské či duchovní povahy spojující slovní, hudební, dramatické a vizuální prostředky vyjádření. Tvůrci projektu kladou důraz na aspekty, jimž byla dosud věnována malá pozornost: 1. duchovní kramářské písně, jejich myšlenkový a melodický potenciál, 2. jazyková stránka kramářských písní, 3. otázky kulturních kontaktů v regionálním a interetnickém rozměru (Slovensko, Polsko, německé jazykové prostředí), 3. historie jako zdroj současné zpěvní tradice a inspirace, v němž se specifickým způsobem propojuje sakrální a profánní odkaz předků.

Mezioborový projekt a jeho paradigma spojuje historismus a vývojové proměny

dané recepcí písní. Synchronní a diachronní metody jsou v rovnováze. Teoretická východiska tvoří koncepty kontinuity spisovného jazyka mezi dobou barokní a dobou formování novodobého národa, kulturní tradice a jednota produkčního a recepčního konceptu bádání o písni. Z toho plyne společný respekt k tomu, že kramářská píseň je jako tisk útvarem na pomezí tvorby umělého písennictví a lidové slovesnosti, jehož kořeny tkví v pozdně středověké časové písni a tištěných zpravodajstvích 16. století; a současně se stává také masovým médiem rozvíjejícím tradici poutních míst, tradici světského a duchovního zpěvu, který je specifickou součástí českého kulturního dědictví. Jeho recepte a reflexe přesahují místy historickou existenci tisků a tiskáren, místy českou jazykovou hranici. V oblasti diachronního a kulturně prostorového přístupu má výrazný podíl na projektu tým EÚ AV zastoupený obory etnologie a muzikologie (hymnologie a etnomuzikologie, resp. mezioborová hymnologie). Novum pojetí a metodologického záměru projektu jako celku tak spočívá v mezioborovém uchopení předmětu kramářské písně, v jednotě fenoménu kramářské písně jako tištěného média a jeho recepte v ústním podání a v lidové kultuře, v prezentaci kramářské písně jako nositele nápěvové tradice a hymnografické paměti.

K naplnění uvedeného programu byly formulovány tři pracovní fáze: 1. heuristická a analytická (sběr dat, poznání stavu fondů, jejich evidence, popis a analýza); 2. analytická a syntetická (dokončení analýzy dat, vytvoření metodiky tvorby bibliografických záznamů kramářských písní, využitelné dalšími institucemi spravujícími památky podobného typu, soupisy a klasifikace pramenů, formulace prvních výsledků formou workshopu a mezinárodní konference); 3. syntetická (vytvoření výsledků a aplikovaných výstupů:

specializovaná mapa, která představí regionálně-geografický původ sbírek; výstavy světských a duchovních kramářských písní, katalogy výstav a odborné monografie).

Tým EÚ AV garantuje heuristické práce a koordinuje mezioborovou spolupráci ve sbírkách brněnského pracoviště. V nové mezioborové koncepci navazuje na aktivity Markéty Holubové v pražských fondech kramářských tisků, konané v rámci GA AV ČR a v rámci programu Strategie AV21 – Paměť v digitálním věku, a čerpá také z dosavadních zkušeností na poli hymnologie a mezioborové hymnologie. Tým etnologie a muzikologie spolupracuje na všech výstupech (vyjma speciálních knihovnických a knihovědných výstupů), a to jak aplikované povahy, tak také na výsledcích typu základního výzkumu. Jedná se o výstavy *Kramářské tisky se světskou tematikou* (2020), *Kramářské a poutní tisky s náboženskou tematikou* (2022), katalogy výstav a přípravu živého zpěvu kramářských písní na vernisážích. EÚ AV garantuje publikace *Katalog tisků kramářských písní z brněnského fondu Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i.* (2021, M. Holubová) a antologii *Kramářský zpěv v notovaných rukopisech z Moravy a Slezska* (2022, H. Bočková, V. Frolcová, M. Holubová, P. Kosek, T. Slavický); celý tým EÚ AV se podílí na kolektivní monografii *Broadside Ballads as a Subject-Matter of Interdisciplinary Research* (2021).

Přínos řešeného projektu spočívá ve vytvoření nových metodických zkušeností a výstupů mezioborového výzkumu kramářských písní. Výsledky směřují k perspektivám databází střeoevropské písňové kultury a k mezinárodní spolupráci na téma zdroje a proměny duchovního kulturního dědictví v podmínkách 21. století.

Věra Frolcová (EÚ AV ČR, v. v. i.)